

Neki socioekonomski i vjerski aspekti stava o radu nedjeljom u Hrvatskoj



L'ORÉAL

Daniel Jurić

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Aco Momčilović

L'Oréal Adria d.o.o.

Pitanje rada nedjeljom u Europi

- **Velika Britanija**

- **1928.** - *Industrial Diseases and their Prevention* (Sir Humphry Rolleston)

- **Njemačka** (Halsall, 2001)

- **1956.** - *Ladenschlußgesetz* – potpuno napuštanje državne kontrole
- **1996.** – rad ograničen do subote u 16h – često kršen
- **1999.** – ponovno pokrenute fundamentalne debate o društvenim vrijednostima i otvara se mogućnost rada nedjeljom neovisno o religijskim sentimentima

- **Švedska, Nizozemska i Danska** (Dijkgraaf i Gradus, 2005)

- **1972.** – Švedska – ukinuta ograničenja o vremenu rada trgovina
- **2003.** - Nizozemska i Danska – regulacija na općinskoj razini

- **Hrvatska** (Zakon o trgovini, N.N. 170/03)

- **2003.** - zakon prema kojem je nedjeljom dozvoljeno raditi samo trgovinama manjim od 200 četvornih metara, uz dodatno ograničenje broja nedjelja koje radnik smije raditi godišnje

Zakon o radu (N.N. 137/04)

- **Članak 43.**

- *Radnik ima pravo na tjedni odmor nedjeljom u trajanju najmanje 24 sata neprekidno*, a ako je prijeko potrebno da radi nedjeljom, mora mu se za svaki radni tjedan osigurati jedan dan odmora, u razdoblju određenom kolektivnim ugovorom, sporazumom sklopljenim između radničkog vijeća i poslodavca ili ugovorom o radu.

- **Članak 92.**

- *Za otežane uvjete rada*, prekovremeni i noćni rad te za *rad nedjeljom*, blagdanom ili nekim drugim danom za koji je zakonom određeno da se ne radi, *radnik ima pravo na povećanu plaću.*

Pitanje reguliranja socijalne politike i novih odredba zakona

- **Jutarnji list (20.12.2007.)**

- Kamen spoticanja u pregovorima HDZ-a i žuto-zelene koalicije prilikom formiranja vlade u 2007. godini, jer je liberalna struja apsolutno protiv zabrane rada
- Prema predviđenom novom zakonu, kompromisno, nedjelja će biti slobodan dan, ali treba dogovoriti izuzetke

- **Nacional (06.03.2008.)**

- Hrvatska je turistička zemlja te se za vrijeme ljetnih mjeseci u našoj zemlji nalazi velik broj turističkih posjetitelja
- ***Iznimno***, a zbog funkcioniranja društvene zajednice, van ljetnih mjeseci i mjeseca prosinca, od 6 do 13 sati mogli bi raditi štandovi i klupe izvan tržišta na malo, ali za prodaju cvijeća i svijeća, kiosci za prodaju tiska i specijalizirane prodavaonice za prodaju kruha i pekarskih proizvoda
- Zbog nužne opskrbe stanovništva mogućnost da određena prodajna mjesta do 80m² rade od 0 do 24
- Nedjeljom i blagdanom ***neće raditi veleprodaje i svi oblici trgovina na veliko***, kao ni skladišta

Potrebe potrošača i zaposlenika

- Trgovački centri postali su mjesta socijalne interakcije i rekreacije te određuju životni stil potrošača
- Smanjenje dosade, praćenje trendova i socijalne aktivnosti (Bloch, Ridgway i Dawson, 1994)
- Rekreativni i ekonomski kupci - Bellenger, Robertson i Greenberg (1977)
- Izbori i navike potrošača radničke klase uvelike oblikovani socijalnim normama okruženja u kojem žive (Arnould i Thompson, 2005).

Utjecaj religioznosti na kupovanje i rad nedjeljom

- **Rimokatolici 85%**, pravoslavni kršćani 6%, muslimani 1%, židova manje od 1%, ostali 4% te ateisti 2%
- Religioznost se definira kao vjera u Boga koju prati obvezivanje slijedenja principa za koje vjernici vjeruju kako ih je postavio Bog
(McDaniel i Burnett, 1990; prema Siguaw i Penny, 1997)
- Religioznost utječe na
 - potrošačkog ponašanje
 - motive kupovanja
 - predispoziciju kada i gdje kupovati
 - količinu kupovine
 - vrstu potrošačkih vrijednosti kod kupaca

Stav o radu nedjeljom prema nauku Katoličke crkve

- **Dan Gospodnji**

- 1166 "Crkva svetkuje vazmeno otajstvo svakog osmog dana, koji se s pravom naziva danom Gospodnjim ili nedjeljom. To biva prema apostolskoj predaji koja potječe od samog dana uskrsnuća Kristova". Dan Kristova uskrsnuća u isti je mah "prvi dan tjedna", spomen-čin prvog dana stvaranja, i "osmi dan" u koji Krist, *poslije "počinka" velike subote, započinje dan "što ga učini Gospodin"*, "dan koji ne pozna zalaza".

- **Dan Uskrsnuća: novo stvaranje**

- 2174 Isus je uskrsnuo od mrtvih "prvi dan u tjednu" (Mt 28,1; Mk 16,2; Lk 24,1; Iv 20,1). Kao dan Kristova uskrsnuća, "prvi dan", doziva u pamet prvo stvaranje, a kao "osmi dan", koji slijedi po suboti, označuje novo stvaranje, započeto Kristovim uskrsnućem. *Za kršćane je postao prvi među svim danima, blagdan nad blagdanima*, dan Gospodnji ...

- **Nedjelja - ispunjenje subote**

- 2175 ... Uistinu, *Zakonsko je bogoslužje pripravljalO Otajstvo Kristovo*: što se u njem vršilo označavalo je unaprijed neki vid Kristova otajstva: Oni koji su živjeli u starom poretku stvari krenuli su prema novoj nadi, *ne obdržavajući više subotu*, nego dan Gospodnji, dan u kojem se, milošću Gospodina i po njegovoj smrti, pojavio naš život.

Stavovi prema kupovini i radu nedjeljom u RH (Momčilović, 2008.)

- Oko 65% ljudi odlazi nedjeljom u kupovinu
 - 44.4% kupuje u malim dućanima
 - 24.7% u velikim trgovačkim centrima
 - 10% na otvorenim tržnicama
- 43% smatra da bi sve trgovine trebale biti zatvorene
- 20% smatra da bi sve potrebne trgovine trebale raditi nedjeljom
- 43% ne bi pristalo raditi nedjeljom uz nikakvu novčanu naknadu
- Obrazloženja stavova:
 - 42% materijalni razlozi
 - 21 % druženje s obitelji i odmor

Teorija razložne akcije

- Problem prediktivnosti stavova
 - u najboljem slučaju stavovi i ponašanje blago korelirani, a u većini slučajeva veza niti ne postoji (Wicker, 1969)
- **Teorija razložne akcije** (Ajzen i Fishbein, 1975)
 - ponašanje osobe određeno njezinom *namjerom* da izvede ponašanje, a da je ta namjera, funkcija njegovih **stavova prema tom ponašanju (*S*)** i njegovih **subjektivnih normi (*N*)**

$$S \times v_a + N \times v_n = \text{BI} \sim B$$

- **Ponašanje (*B*)** predstavlja aproksimativnu transmisiju namjere u djelo (ne ostvarujemo uvijek intenciju u izvornom obliku)

Problemi istraživanja

- Odrediti utjecaj stava i religijske norme na bihevioralnu intenciju rada i kupovine nedjeljom
- Odrediti utjecaj socioekonomskih varijabli na formiranje stava, religijske norme i bihevioralne intencije rada i kupovine nedjeljom
- Identificirati relevantne socijalne aktere prilikom određivanja socijalne politike temeljem ispitivanja javnog mnijenja

Metoda

- Istraživanje je anketnom metodom proveo centar za istraživanje tržišta GfK
- Reprezentativni stratificirani uzorak sudionika na području cijele Hrvatske
- Omnibus anketa provedena 2005. godine
- Osobni intervju u kućanstvu
- ***N=1000***

Analiza

- Strukturalno modeliranje linearnim jednađbama (SEM)
- Amos 16.0 (Arbuckle, 2007.)
- Indeksi:
 - χ^2 (df, p) – kvadratni rezidual funkcije diskrepance
 - **rmsea** ($\approx < 0.05$) – standardizirana prosječna kvadratna kovarijanca reziduala
 - **gfi** ($\approx > 0.95$) – testira podobnost u odnosu na nulti model
 - **agfi** ($\approx > 0.95$) – dodatno uvažava veličinu uzorka kao olakotnu okolnost
 - **Hoelterov indeks** ($p=0.05$) – broj ispitanika uz razinu pogreške uz koju bi model bio odbačen

Mjera bihevioralne intencije

- Indikatori bihevioralne intencije:

- Namjera rada nedjeljom

Biste li uz dodatnu novčanu nagradu pristali raditi nedjeljom

	Frekvencija
1 Ne	422
2 Da, uz povećanje satnice od 200%	184
3 Da, uz povećanje satnice od 100%	296
4 Da,uz povećanje satnice od 35%	98

- Namjera kupovine nedjeljom

Kupujete li nedjeljom

	Frekvencija
0 Ne	342
1 Da	658

Mjera stava i implicitne norme

- Mjera stava:

Trebaju li trgovine i trgovački centri raditi i nedjeljom

Frekvencija

1	Nedjeljom bi sve trgovine trebale biti zatvorene	428
2	Samo poneka dežurna trgovina u svakom kvartu	370
3	Da, sve koje su ljudima potrebne	202

- Mjera implicitne religijske norme:

Koliko Vam je važno vaše religiozno uvjerenje

Frekvencija

1	Uopće mi nije važno	115
2		46
3		80
4		140
5		153
6		151
7	Jako mi je važno	315

Model 1: Utjecaj stava i norme prema Ajzen i Fisbein (1975)

hi-kvadrat = ,925

df = 1

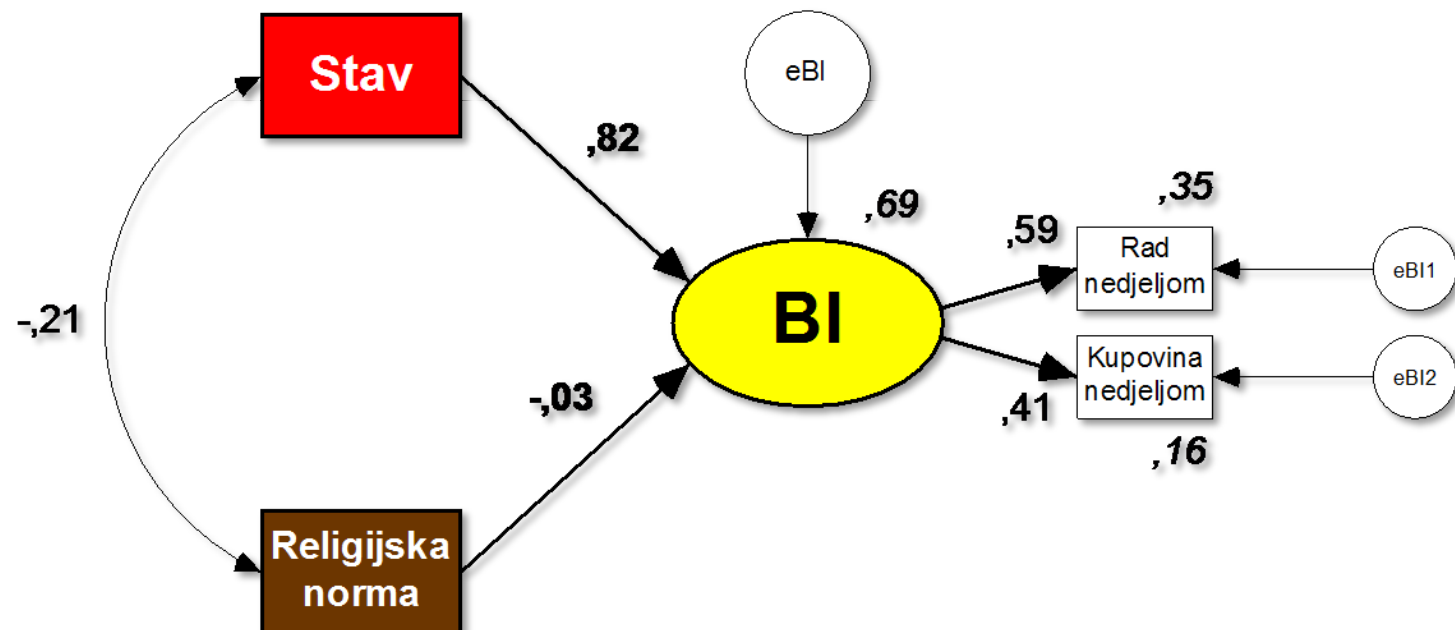
p = ,336

rmsea = ,000

gfi = 1,000

agfi = ,995

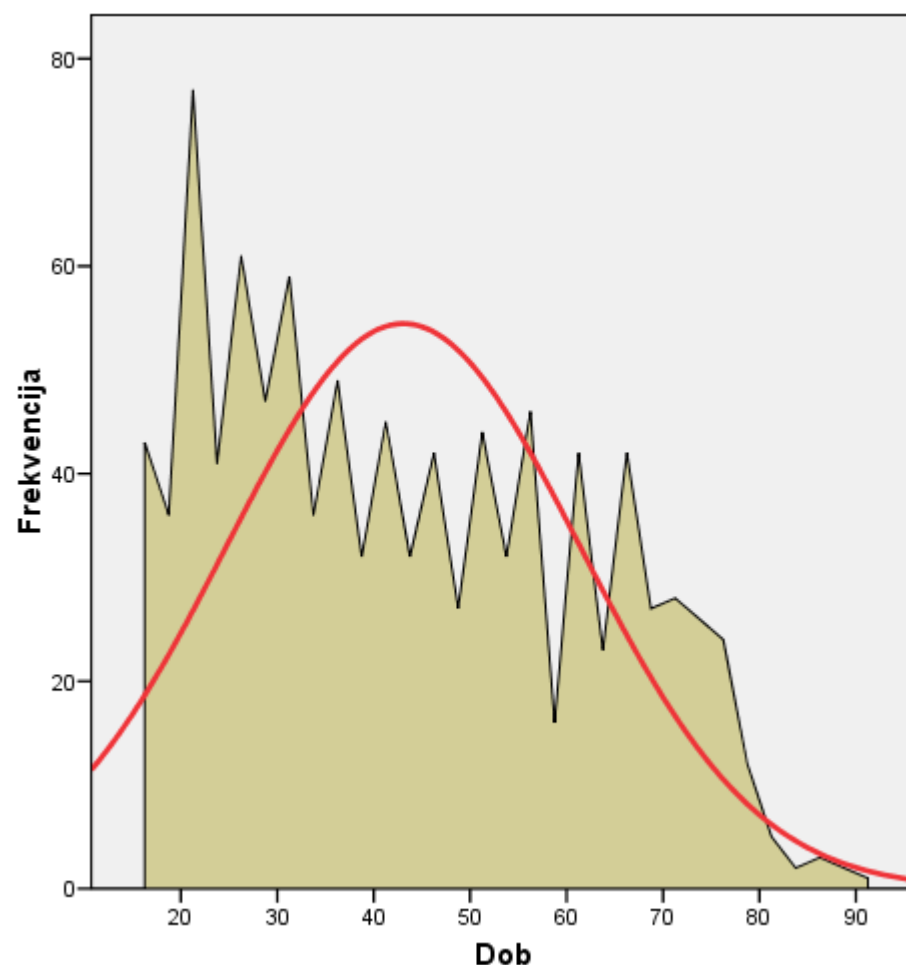
hoelter (p=,05) = 4149,000



Mjera socioekonomskog statusa (SES)

- **SES** je dobiven kao kompozit urbanizacije i socioekonomske klase
 - (latentna varijabla višeg reda)
- **Urbanizacija**
 - (latentna varijabla)
- **Socioekonomska klasa**
 - (latentna varijabla)
- **Dob**
 - **Parcijalizacija varijabli**

Prosjek	St.Dev	Min	Max
43,05	18,31	15	91



Mjera urbanizacije

Veličina naselja

	Frekvencija
1 Do 2000 stanovnika	402
2 Od 2000 do 10000	151
3 Od 10000 do 100000	212
4 Preko 100 000	235

Stanovanje

	Frekvencija
1 Kuća (samostojeća/u nizu)	694
2 Stan u zgradi	306

Mjera socioekonomske klase

Prihodi kućanstva

	Frekvencija
1 Do 2.000 Kn	119
2 2.001-3.500 Kn	187
3 3.501-6.000 Kn	280
4 6.001-8.500 Kn	171
5 Preko 8.500 Kn	192
9 Ne zna/ odbija odgovoriti	51

Školska sprema

	Frekvencija
1 Bez školske spreme	86
2 Završena osnovna škola	152
3 KV, VKV	161
4 SSŠ, gimnazija (i studenti)	452
5 VŠS/VSS	149

Mobilni telefon

	Frekvencija
0 Nema	273
1 Ima	727

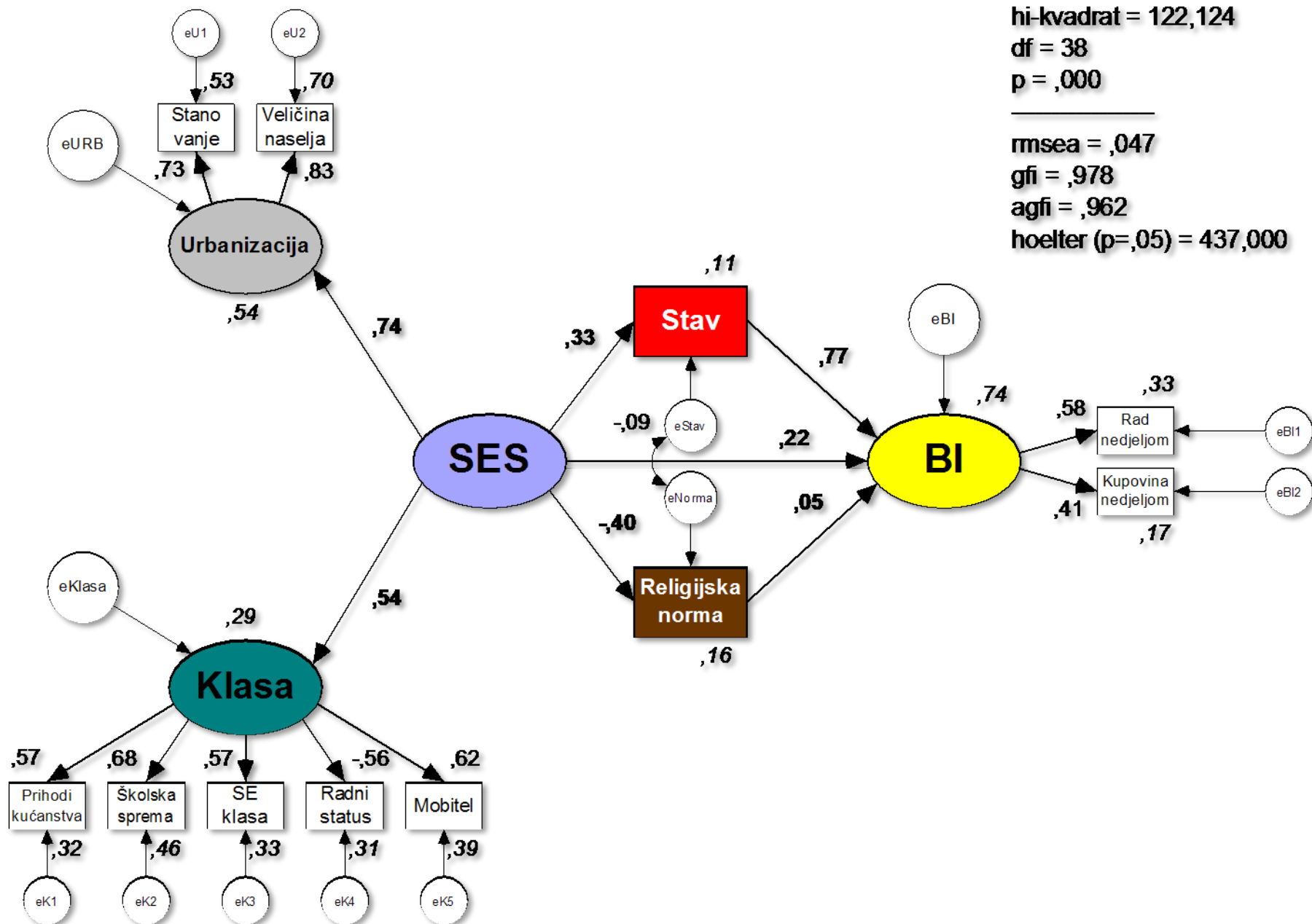
Socioekonomska klasa

	Frekvencija
1 Niža klasa	114
2 Niža srednja klasa	213
3 Srednja klasa	612
4 Viša srednja klasa	58
5 Viša klasa	3

Radni status

	Frekvencija
1 U stalnom radnom odnosu	430
2 Honorarno ili na pola	53
3 Nije zaposlen	517

Model 2: Utjecaj SES na Stav, Normu i BI



hi-kvadrat = 122,124

df = 38

p = ,000

rmsea = ,047

gfi = ,978

agfi = ,962

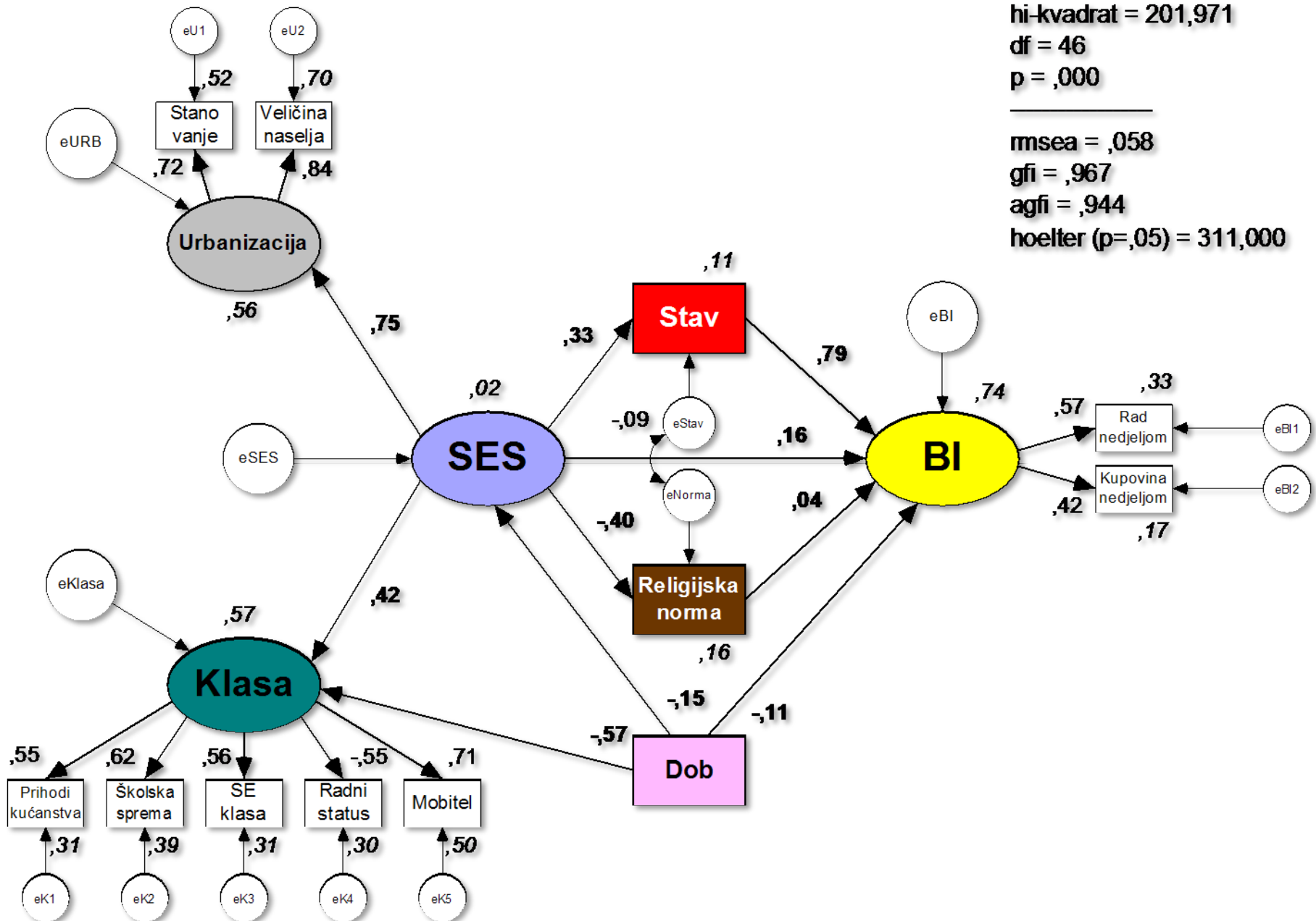
hoelter (p=,05) = 437,000

Model 2: Utjecaj SES na Stav, Normu i BI

Standardizirani učinak		Religijska norma	Stav	Klasa	Urbanizacija	Bihevioralna intencija	Rad nedjeljom	Kupovina nedjeljom
SES	Ukupni	-0,401	0,334	0,541	0,736	0,457	0,263	0,189
	Izravan	-0,401	0,334	0,541	0,736	0,217		
	Neizravan					0,239	0,263	0,189
Religijska norma	Ukupni					0,048	0,028	0,020
	Izravan					0,048		
	Neizravan						0,028	0,020
Stav	Ukupni					0,774	0,446	0,320
	Izravan					0,774		
	Neizravan						0,446	0,320

- Ukupni učinak socioekonomskog statusa (SES), uključujući Stav kao posredujuću varijablu, objašnjava čak oko **20%** varijance Bihevioralne intencije kao latentene varijable

Model 3: Utjecaj SES na Stav, Normu i BI, parcijalizirana Dob



Model 3: Utjecaj SES na Stav, Normu i BI, parcijalizirana Dob

Standardizirani učinak		Religijska norma	Stav	Klasa	Urbanizacija	Bihevioralna intencija	Rad nedjeljom	Kupovina nedjeljom
SES	Ukupni	-0,398	0,334	0,422	0,746	0,410	0,235	0,170
	Izravan	-0,398	0,334	0,422	0,746	0,162		
	Neizravan					0,247	0,235	0,170
Religijska norma	Ukupni					0,038	0,022	0,016
	Izravan					0,038		
	Neizravan						0,022	0,016
Stav	Ukupni					0,785	0,451	0,326
	Izravan					0,785		
	Neizravan						0,451	0,326
Dob	Ukupni	0,062	-0,052	-0,632	-0,115	-0,177	-0,101	-0,073
	Izravan			-0,567		-0,114		
	Neizravan	0,062	-0,052	-0,065	-0,115	-0,063	-0,101	-0,073

- Ukupni učinak dobi na latentnu Bihevioralnu intenciju iznosi tek oko 3%
- Dob u najvećoj mjeri određuje Klasu (oko 40%)
- Nakon parcijalizacije dobi odnosi među ostalim varijablama su stabilni

Model 4: Utjecaj Urbanizacije i Klase na Stav i Normu

hi-kvadrat = 127,161

df = 39

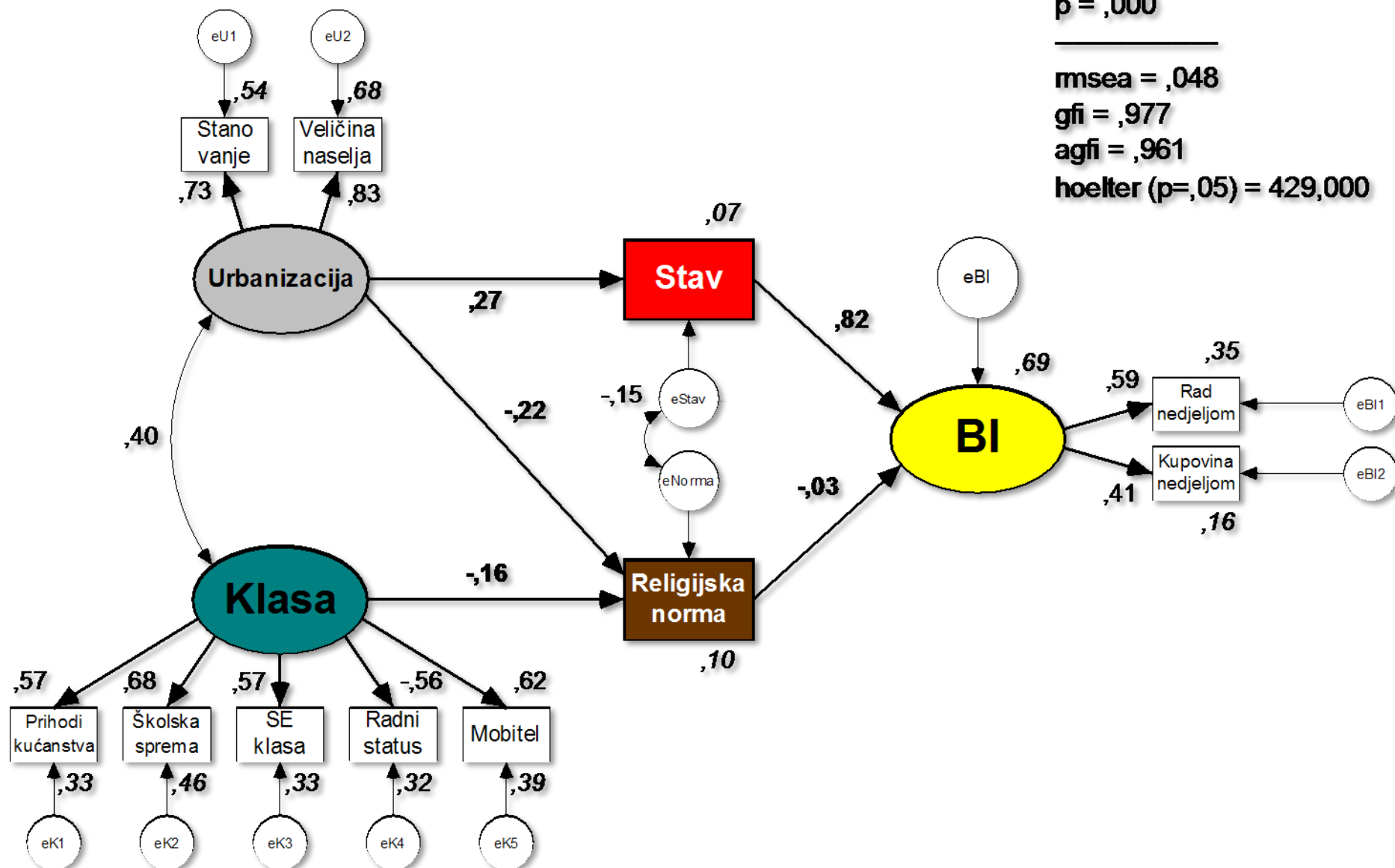
p = ,000

rmsea = ,048

gfi = ,977

agfi = ,961

hoelter (p=,05) = 429,000



Model 4: Utjecaj Urbanizacije i Klase na Stav i Normu

Standardizirani učinak		Religijska norma	Stav	Bihevioralna intencija	Rad nedjeljom	Kupovina nedjeljom
Klasa	Ukupni	-0,157		0,004	0,003	0,002
	Izravan	-0,157				
	Neizravan			0,004	0,003	0,002
Urbanizacija	Ukupni	-0,218	0,274	0,231	0,136	0,094
	Izravan	-0,218	0,274			
	Neizravan			0,231	0,136	0,094
Religijska norma	Ukupni			-0,028	-0,016	-0,011
	Izravan			-0,028		
	Neizravan				-0,016	-0,011
Stav	Ukupni			0,824	0,484	0,334
	Izravan			0,824		
	Neizravan				0,484	0,334

- Religijska norma definirana je Klasom (3%) i Urbanizacijom (5%)
- Urbanizacija definira Stav (8%), a posredno i Bihevioralnu intenciju (5%)

Model 5: Utjecaj Urb. i Klase na Stav i Normu, parc. Dob

hi-kvadrat = 212,266

df = 48

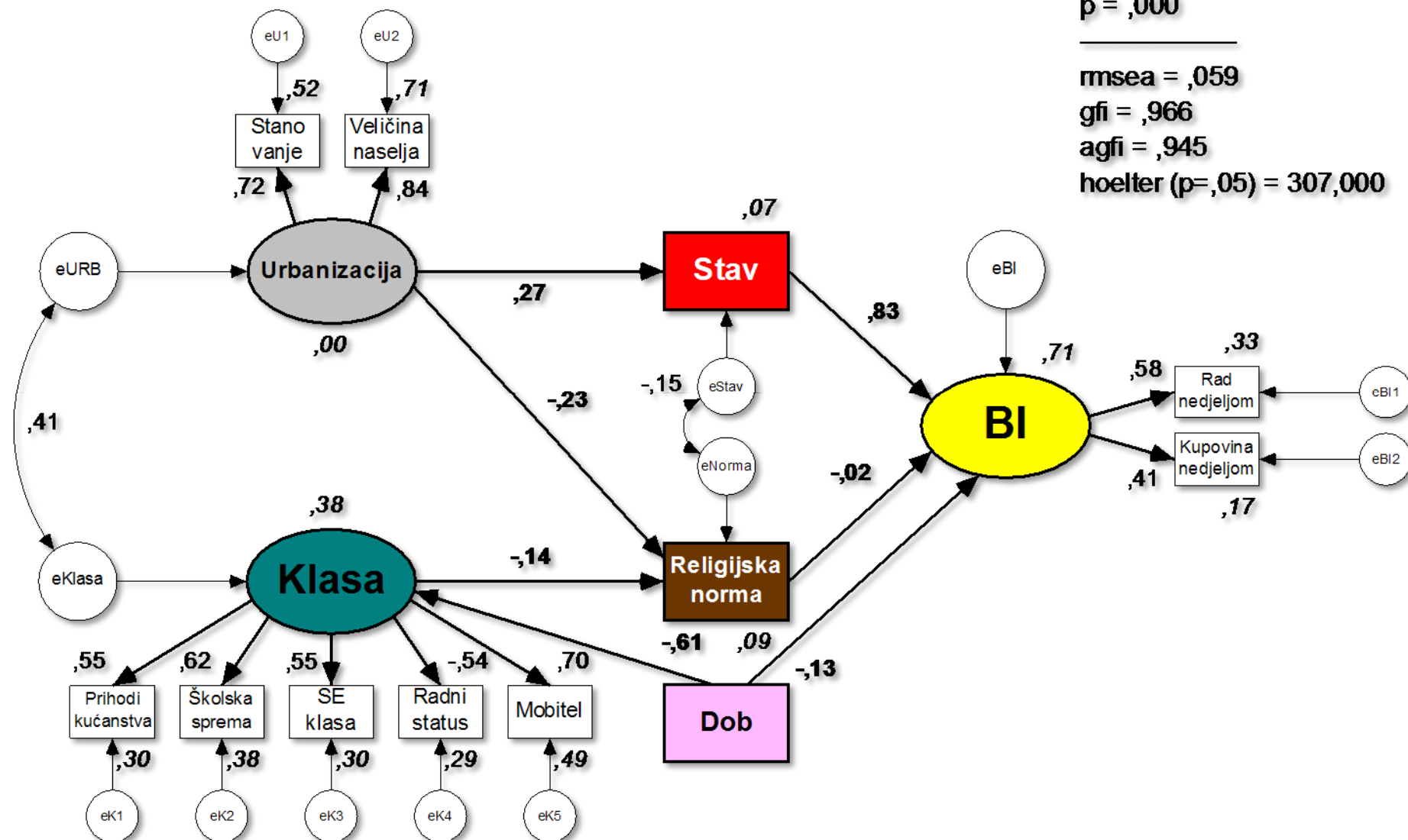
p = ,000

rmsea = ,059

gfi = ,966

agfi = ,945

hoelter (p=,05) = 307,000



Model 5: Utjecaj Urb. i Klase na Stav i Normu, parc. Dob

Standardizirani učinak		Religijska norma	Stav	Bihevioralna intencija	Rad nedjeljom	Kupovina nedjeljom
Klasa	Ukupni	-0,145		0,002	0,001	0,001
	Izravan	-0,145				
	Neizravan			0,002	0,001	0,001
Urbanizacija	Ukupni	-0,227	0,27	0,227	0,131	0,093
	Izravan	-0,227	0,27			
	Neizravan			0,227	0,131	0,093
Religijska norma	Ukupni			-0,016	-0,01	-0,007
	Izravan			-0,016		
	Neizravan				-0,01	-0,007
Stav	Ukupni			0,828	0,479	0,338
	Izravan			0,828		
	Neizravan				0,479	0,338
Dob	Ukupni	0,089		-0,132	-0,076	-0,054
	Izravan			-0,13		
	Neizravan	0,089		-0,001	-0,076	-0,054

- Dob ponovno pokazuje zanemariv utjecaj na Bihevioralnu intenciju
- Nakon parcijalizacije dobi odnosi stabilni

Zaključak

- **Stav** determinira čak **68%** Bihevioralne intencije
- **Stupanj religioznosti** *ne određuje* namjeru rada i kupovine nedjeljom
- **SES** određuje čak **20%** Bihevioralne intencije
- **Stupanj urbanizacije** u najvećoj mjeri determinira Stav prema radu nedjeljom i posredno preko toga utječe na Bihevioralnu intenciju
- Potrebno je preispitati ulogu određenih socijalnih aktera u određivanju socijalne politike

Prijedlozi

- S obzirom na tranzicijski period RH potrebno je provoditi više istraživanja usmjerenih na sustav vrijednosti i promjenu sustava vrijednosti
- Prilikom određivanja socijalne politike premalo je pažnje posvećeno javnom mnijenju, a u većoj mjeri ostalim socijalnim akterima
- Imperativ je provoditi dodatna istraživanja prilikom donošenja odluka o određenim pitanjima vezanim uz socijalnu politiku